

SZIKLÁRA ÉPÍTŐ REND

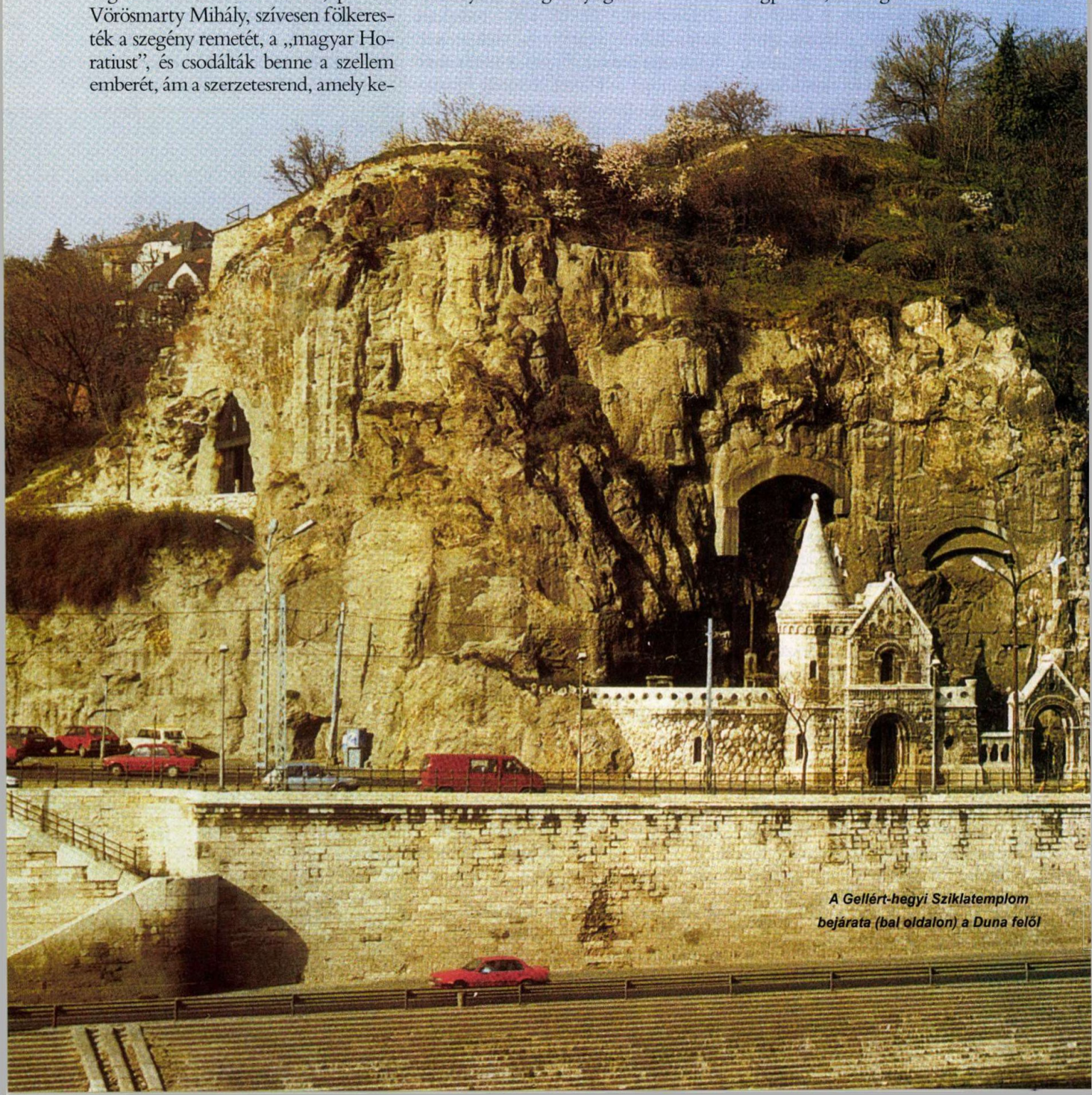
A pálosok évében cikksorozatban tekintjük át a magyar alapítású szerzetesrend történetét. A XVIII. századi nagy törés, majd újbóli sarjadás után ismét nehezebb időszak következett számukra az 1900-as évek második felében.

Az 1786-os föloszlatáskor szélnek eresztett pálos szerzetesek legkiválóbbja, Virág Benedek 1794-től Budán élt, pontosabban a Tabánban, 1830-ban bekövetkezett haláláig. A fiatalabb írók-költők, például Vörösmarty Mihály, szívesen fölkeresték a szegény remetét, a „magyar Horatiust”, és csodálták benne a szellem emberét, ám a szerzetesrend, amely ke-

retében a költő Virág Benedek kibontakozott, nem érdekelte őket. Virág Benedek földi maradványait 1938-ban a tabáni temetőből a Gellért-hegy oldalában lévő Sziklatemplom bejáratánál helyezték végső nyugalomra.

Külhoni rend

Az utolsó magyar pálos szerzetes, Krisztoffy Gáspár 1845-ben elhunyt, a rend a Habsburg-birodalom határain kívül tovább létezett. Szcitovszky János hercegprímás, esztergomi érsek 1864-ben

A Gellért-hegyi Sziklatemplom bejárata (bal oldalon) a Duna felől

Péliföldszentkeresztben letelepített ugyan hat lengyel szerzetest, ám két év múlva (1866) bekövetkezett halálával ez a visszagyökereztetés meghiúsult. A pálosok Nagylévárdon, Pozsony közelében (ma Szlovákiában) Melisek Adolf plébános segítségével próbálkoztak újra a megtelepedéssel, de ez a vállalkozásuk is kudarcba fulladt 1902-ben. Két magyar egyházi férfiú hazakisérte Czestochowába a lengyel szerzeteseket, ottani jelenlétük a rend magyar eredetének a gondolatát ébren tartotta.

Az első világháború után ismét akadtak vállalkozó szellemű egyháziak, akik 1923-ban Czestochowából Pécsre érkezve, Zichy Gyula püspök személyében támogatóra találtak: a Mindenszentek templomát kapták meg a lelkipásztori munkájukhoz. Zichy Gyula 1927-től kalocsai érsekként továbbra is a pálosok visszatelepítésén fáradozott.

Az 1920-as évek vallási és kulturális életének megújulása magával hozta a nemzetközi zarándoklatokat. Egy magyar csoport a francia Pireneusok között található Lourdes kegyhelyet kereste föl, majd innen a résztvevők a spanyolországi Limpiasba utaztak. A zarándoklatok két központjában tapasztaltak adták az ötletet Pfeiffer Gyula miniszteri főtanácsosnak: a területnek kétharmadát elveszített Magyarországon fővárosában, Budapesten kellene hasonló kegyhelyet létesíteni.

Barlang Bizottság

Budapest XIX. századvégi, XX. század eleji robbanásszerű fejlődésével a katolikus templomhálózat nem tudott lépést tartani, ezért a „Kisegítő Kápolna Egyesület” ideiglenes misézőhelyek, lelkipásztori központok szervezésével igyekezett az igényeket kielégíteni. Ezen intézmény keretében jött létre a „Szent Gellérthegyi Sziklatemplom (Lourdes-i Barlang) Bizottság” a korabeli katolikus közélet néhány kiemelkedő személyiségének részvételével, Zichy Gyula pécsi püspök támogatásával.

Ekkortájt a Gellért-hegy déli oldalán található Szent Iván-barlang több érdekcsoport figyelmébe került. Néhány befektető a barlang bővítésével mulatóhelyet akart létesíteni; a Sziklatemplom Bizottság viszont nemzeti kegyhelyet álmodott meg a kiemelkedő fontosságú helyen.

A székesfőváros kreatív gondolkodású tisztviselőivel szemben, a Szikla-

templom Bizottság társadalmi támogatása miatt ez utóbbi csoport szerezte meg a szükséges hatósági engedélyeket a barlang bővítéséhez, templommá építéséhez. Lux Kálmán építész, egyetemi tanár kapott megbízást a tervek elkészítéséhez. Ő a feldebrői altemplomhoz hasonlatos szándékozott kialakítani, illetve az 1925 novemberétől robbantással, fűréssal tágasított barlangot a lehetőségekkel számolva alkalmassá tenni a hívek nagyobb csoportjának (100–200 fő) befogadására. A Gellért-hegy hőforrásainak vize féltett kincs volt, melynek védelmében a székesfőváros illetékes bizottsága a robbantásokat megtiltotta, nehogy a hévíz más utat keressen magának. Valójában néhány hónap munkája elegendő volt a szükséges terek, a kijárat alagút elkészítéséhez. A sziklatemplom első, használatba vett részének a megáldása 1926. május 23-án, pünkösdi ünnepén történt.

Robbantás és építés

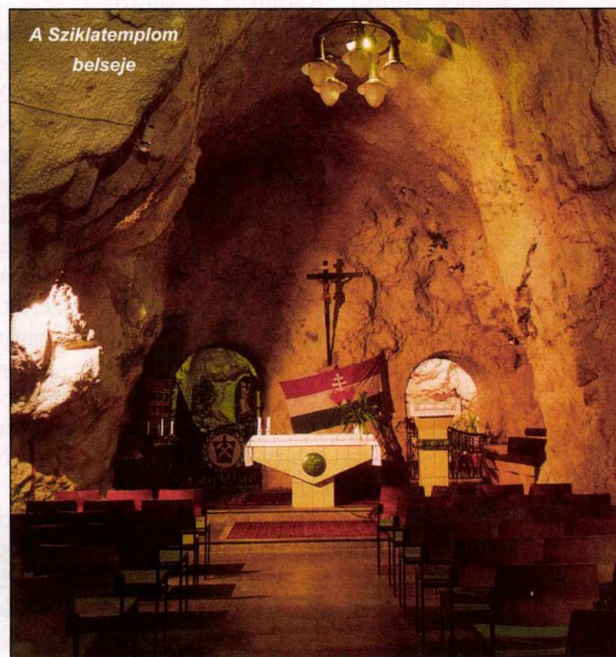
A Sziklatemplom Bizottságnak nem hiába volt tagja Zichy püspök, az új zarándokhely létesítése alkalmat teremtett a pálos rend visszatelepítéséhez. Egyelőre a budai, országúti ferencesek végezték a lelkipásztori munkát. Hirtelen távozásuk 1927 őszén átmenetileg visszavetette a templom látogatottságát, de a Sziklatemplom Bizottsága hű maradt az eredeti elképzeléshez, a pálosok itteni megtelepítéséhez. A templom barlangromantikája hamarosan visszacsalogatta a híveket, olyan nyira, hogy 1930 novemberében újabb bővítéshez fogtak, ismét a robbantásos technikát választva.

A kibővített sziklatemplom alsó és felső részből állt, felszentelésére 1931 pünkösdhétfőn, május 25-én került sor. A templom az 1924-es, kettős zarándoklat jegyében volt berendezve, vagyis a lourdes-i Szűz Mária szobra és a limpiasi híres feszület másolata várta a zarándokokat. A kor katolikus áhítatának számos más tárgyi jegye is megjelent a nehezen áttekinthető, ezért is a maga titokzatosságával vonzó szakrális terekben. Az ünnepséget este látványos körmenet zárta, amelyen húszezer fős tömeg vett részt, az emberek kezében égő gyertya.

Pfeiffer Gyula ügyvezető elnökként szervezte a további építkezést, és 1934-ben Weichinger Károly tervei alapján a Gellért-hegy Dunára néző oldalán, csekély alapterületen felépült a Sziklakolostor.

Hazatérés

Időközben egy világi pap, Besnyő Jenő Gyula több társával Lengyelországban magára öltötte a pálosok fehér ruháját, és várta a visszaterést Magyarországra. A pálos rend generálisának kérésére Serédi Jusztinián esztergomi érsek mint területileg illetékes főpásztor engedélyezte a pálosok letelepedését a számukra épített Sziklakolostorban. Az időközben kalocsai érsekké lett Zichy Gyulával és Pfeiffer Gyula nyugalmazott államtitkárral az élen 1934. május 8-án harminc főből álló küldöttség uta-

A Sziklatemplom belseje

zott Czestochowába, és tért vissza tizennégy pálos szerzetessel, közöttük a rendfőnökkel, Przewdziecki Piuszal május 14-én éjjeltájt. A Budapestre érkezettek a Nyugati pályaudvarról autókon, éjszakai körmenettel mentek birtokba venni a Sziklatemplomot és -kolostort. Az ünnepélyes beiktatással vártak a közeli ünnepig. Egyházjogilag 1934. május 21-én történt meg a beiktatás. A Sziklatemplom eddigi történetében már többször előfordult, hogy valamely neves eseményre pünkösdi ünnepén került sor. A mai ember számára ez vélet-

Daruvár, az egykori pálos
monostor temploma

Az 1937-ben felszentelt
pécsi templom

(LEGEZA LÁSZLÓ FELVÉTELEI)

lennek tűnhet. Azonban a pálosok viszonyulása a nyolcaddal rendelkező pünkösdhöz egészen sajátos. Az éves rendi nagykáptalant a középkor folyamán pünkösdkor tartották. A föltehetőleg kora barokk korra visszamenő lángnyelvű látomás, amiből Özséb megtudta egyéni hivatását, a Szentlélek szimbóluma. A XX. században a magyar pálosok a történelmi folyamatosság kifejezésére használták a pünkösdre időzítést, mondhatni a pünkösdi metakommunikációs eszköz volt számukra.

A szerzetesi életet hamar felvirágoztatták, sajátosan magyar lelkiességüket sikeresen hangoztatták. *Fehér barát* címmel lapot indítottak. Kisbán Emil megírta *A Magyar Pálosrend története* című, két kötetes művét (1938 és 1940), amely további történelmi kutatásokat ihletett, még az 1970-es években is. Ugyancsak ő írta meg Ányos Pál életrajzát 1937-ben, előkészítve a már említett áttekintést. Népszerűségüket mutatja, hogy 1940-ben Kiskunfélegyházától nem messze átvették a Szentkút búcsújáró helyet, és ennek vasútállomása 1943-tól Pálosszentkút névre hallgat. Soltvadkerten 1944-ben rezidencia létesült, aminek üldöztetésük éveiben többen használtak. A Jakab-hegyi monostor visszaállítására a II. világháború után kísérletet tettek, de más, akkor „fényesnek” mondott szelek fújtak, magukkal ragadták a kezdeményezést túl magukat a kezdeményezőket is.

Közösségszolgálat

Az újabb világégés alatt tevékenységük időnként igazi közösségszolgálat volt. A lengyel Zembrzski Mihály tevékenyen részt vett a lengyel menekülttáborok megszervezésében, s amikor 1944. március 19-én a német csapatok megszállták az országot, ő a svéd követség segítségével illegális útba vonult. 1945 után más idegen csapatok miatt kényszerült bujkálásra, mígnem 1947-ben elhagyta az országot.

A nyilas hatalomátvétel után, illetve Budapest ostroma alatt a Sziklakolostor sajátos helye miatt lakóinak és az ott bújtatottaknak számos veszedelemmel kellett szembesülni, a II. világháború megszűnte után pedig a rend állandó ideológiai támadások célpontjává lett. A szerzetesrendek 1950 nyári erőszakos feloszlata a pálosokat még jobban sújtotta, mint a többi rendet.

Grósz-per

Az egyházi személyek ellen folytatott koncepciós perek sorában a második legnagyobb jelentőségű az úgynevezett Grósz-per, amit Grósz József kalocsai érsek ellen 1951 nyarán folytattak le, és az érseket 15 év börtönbüntetésre ítélték. A per előkészítésekor számos pálos szerzetest még tavasszal letartóztattak, valamint több tucat világi személyt, akik a pálosokkal kapcsolatban álltak. Vezér Ferencet vették őrizetbe elsőként. Ő 1944 novemberében Soltvadkerten az óvóhelyre menekült nők védelmében birokra

kelt egy orosz katonával, akinek a fegyvere a dulakodás közben elsült, a támadót halálra sebezve. Vezér Ferenc Pálosszentkútra került, ahol – polgári hatóság hiányában – Nemzetőrséget szervezett a civil lakosság védelmében, a megszálló szovjet katonaság erőszakoskodásaival szemben. Ez az önvédelem képezte az ellene folytatott koncepciós per alapját, miszerint a nemzetőrök több katonát megöltek. 1951. június 28-án halálra ítélték Vezér Ferencet, és az ítéletet augusztus 3-án reggel végrehajtották. Csellár István Jenő pálos szerzetes a Grósz-per nyolcadrendű vádlottjaként tíz év börtönt kapott. A többi letartóztatott pálos szerzetes „államellenes” ténykedését külön perben tárgyalták. A többi szerzetesrendhez viszonyítva arányaiban a pálosok szenvedték el a legtöbb büntetést. A Sziklatemplomot 1951. március 26-án, húsvéthétfőn karhatalom igénybevételével bezárták. Virág Benedek maradványait 1960-ban a Kerepesi úti temetőbe átszállították végleges nyugalóhelyre, a Sziklatemplom bejáratát pedig befalazták.

A pálos szerzetesi élet négy évtizeden át titokban folytatódott, és 1989-ben újra jelentkezett. Pálos szerzetesek élnek ma Pécsen, Pálosszentkúton, Márianosztrán és Budapesten a Sziklatemplom mellett. Az 1950-es börtönévek nem tudták megtörni a magyar alapítású szerzetesrend életterejét.

TÖRÖK JÓZSEF